

предмет повеље

Биљана Ђорић-Француски

МОДЕРНА ПРИЧА ШРИ ЛАНКЕ НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

Последњих година у књижевним и научним круговима све се више говори о *постколонијалној* литератури и, у ширем контексту, *постколонијалним студијама*.¹ Од осамдесетих година двадесетог века наоვაмо тај термин скоро је у потпуности потиснуо изразе као што су 'књижевност *Комонвелџа*, *Трећег светца* или *несврџаних*', који су раније били у употреби да би се описало литерарно стваралаштво у бившим европским колонијама. У најширем смислу, појам *постколонијални* обухвата проучавање интеракција између европских нација и друштава која су њихове државе колонијализовале у модерном периоду, задржавши контролу над тим просторима и по неколико векова, до те мере да се у доба пред почетак Првог светског рата то *евројско царство* простирало на територији већој од осамдесет пет процената наше планете. После распада ове *империје* након Другог светског рата, дошло је до ширења интересовања за културу и књижевност новостворених – *постколонијалних* земаља, од којих су најважније и најзаступљеније Индија, Јамајка, Нигерија, Сенегал и Шри Ланка. Значи, тај термин преваходно се односи на другу половину двадесетог века,

¹ Нешто више о *постколонијалним студијама*, као и о дефинисању појмова 'постколонијални', 'неоколонијални' и 'хибридни' види у: Loomba, Ania, *Colonialism / Postcolonialism*, London, Routledge, 1998.

као период који настаје по завршетку ере колонијализма, а у извесној мери се користи и да означи став противљења² империјализму и *Евро-ценитризму*, како би се изразио утицај колонизације на културну продукцију постколонијалних друштава. Културе бивших колонија прожете су битно другачијим искуствима и проблемима од оних којима су обележене културе њихових европских колонизатора, па се стога сасвим логично у тим новим условима битисања у њима трага за алтернативним средствима стицања и ширења сазнања, као и начинима креативног изражавања. Осим тога, у свим тим *младим* државама после одласка колонизатора остали су дубоки трагови колонијалног образовања и употребе језика колонизатора, у виду утицаја на културу и идентитет нових нација, тако стварајући хибридне творевине у многим областима, укључујући и књижевност. Стога многи модерни писци у овим земљама и даље користе језик бившег колонизатора како би њихово стваралаштво допирало до шире читалачке публике, и ван граница матерњег говорног подручја, а нарочито је то случај са некадашњим колонијама Британског царства, међу којима је и Шри Ланка – бивши Цејлон.

Демократска социјалистичка република Шри Ланка је острвска држава у јужној Азији, у Индијском океану, близу југоисточне обале индијског потконтинента, раздвојена од њега мореузом. Престоница и највећи град ове земље коју настањује око двадесет милиона људи је Коломбо, лука са милион и по становника која се налази на западној обали острва, док готово осамдесет посто становништва живи у сеоским областима. Становници већих градова живе у полуевропском стилу, али рурално становништво води много природнији, једноставнији живот. У географском погледу, Шри Ланка је острво у облику крушке, са три рељефне зоне, а то су средишња планинска област, знатно ниже равнице које се углавном пружају према северу, и обалски појас са лагунама, пешчаним плажама и стрмим каменим литицама. Прелепе пејзаже, препуне густих и увек зелених прашума које настањују многобројне животињске и биљне врсте, донекле квари тропска клима са монсунима и обилним кишама.

Већинско становништво ове државе су Синхалези, а највећа етничка мањина Тамили. Острво је било насељено још у праисторијско доба, о чему сведоче многе археолошке ископине, а почетком нове ере постаје значајан транзитни центар прекоморске трговине. Њиме су од древних времена владала краљевства Синхалеза и Тамила, која су водила међусобну борбу, све до шеснаестог века, када су Европљани успоставили колонијалну власт (острво је било португалска коло-

² Ibid., p. 12: „... да постколонијализам треба посматрати /.../ као оспоравање колонијалне доминације и заоставштина колонијализма.”

нија од 1505. до 1658, холандска од 1658. до 1796. и британска од 1796. до 1948). Ова земља је веома рано постала позната морепловцима: прве мапе направио је у другом веку грчки астроном Птоломеј – који острво назива *Tabrobane*, арапски морепловци који су пуно трговали у Индијском океану га зову *Serendip*, а од петнаестог века на европским мапама се јавља као *Seylan* (код Португалаца – *Ceilao*). Британска колонија, названа *Цејлон*, после многобројних устанака стекла је независност 4. 2. 1948. године, када је прво добила статус независног доминиона у оквиру Британске заједнице народа – *Комонвелџа*, а затим постала суверена држава. Име Цејлон задржано је све док 1972. године уставом није промењено у назив *Шри Ланка*, када је ова земља постала република и бирани председник заменио је британског монарха који је све до тада био на челу државе, а представљао га је главни гувернер. Иако је у то време Шри Ланка на међународној сцени добијала све већи значај захваљујући вођењу ванблоковске спољне политике и учешћу у покрету несврстаних, унутрашња ситуација у земљи била је оптерећена – упркос демократском вишепартијском систему владавине – етничким сукобима који су 1983. године букнули у грађански рат између синхалешке владе и тамилских сепаратиста, који траје и даље.

Том сукобу додатно доприносе различитости у погледу језика и религија, који стварају етничке тензије већ вековима. Синхалези су потомци индоевропског народа који се доселио на острво из северне Индије око 500. године пре наше ере. Они говоре језиком Синхала, заснованом на санскрту, а традиционална вероисповест им је будизам. Синхалешка цивилизација постоји преко две хиљаде година, док се контакти са Западом одржавају већ четири века, тако да је веома рано развијена култура која се разликује од оне карактеристичне за индијски потконтинент. Тамили, дравидски народ који се доселио на острво из јужне Индије, говоре тамилским језиком, религија им је већином хиндуизам, мада је међу њима и мали проценат хришћана. Они који су познати као 'шириланчански Тамили' воде порекло од древних емиграната, док су такозвани 'индијски Тамили' доведени да раде као надничари на плантажама енглеских капиталиста, током деветнаестог века. За разлику од Синхалеза, они су углавном задржали свој индијски начин живота. Од осталих етничких и религиозних група заступљени су муслимани, затим потомци европских народа који себе називају 'Бургери', и домороци познати као 'Веде'. Ова разноликост одражена је у свим видовима живота, па тако на пример и у правосуђу, где се такође огледају различити културни утицаји – занимљива је чињеница да је кривично право засновано на британским законима, грађанско на римском праву, а породично на мешавини тамилског, синхалешког и исламског права.

Синхала и тамилски су тренутно званични језици Шри Ланке. Синхала, такође познат као синхалешки, јесте индоевропски језик који спада у групу индоиранских, а потекао је од мешавине санскртских дијалеката. Тамилски је дравидски језик који води порекло из јужне Индије. Енглески је био званични језик администрације од 1833. до 1958. године,³ а и сада је и даље у широкој употреби и служи као веза између ова два службена језика. Језик школства, које је на свим нивоима бесплатно, а основно школовање и обавезно, јесте или синхалешки или тамилски, а енглески се учи као други језик. Будизам и хиндуизам су дошли из Индије још у трећем веку пре нове ере, с тим што су Синхалези будизам успоставили као званичну религију својих краљевстава на острву, а Тамили су већ били хиндуисти када су се досељавали. Овако дуго заједничко постојање на истом простору довело је до мешања религијских елемената, па тако, на пример, сви будистички храмови имају и одаје за хиндуистичка божанства. Будисти на Шри Ланки следе традицију *Теравага*, по којој се Буда поштује, али не обожава као бог (за разлику од традиције *Махајана*) и припадају *Хинајана* школи, као и они на Бурми и Тајланду. Њихове религиозне церемоније немају пуно ритуала, већ су више препуштене индивидуалном осећају, док су код хиндуиста оне пре ритуалног карактера. Хиндуистички свештеници су *Брамани* – чланови највише, искључиво свештеничке касте, док будистички монаси немају таквих кастинских ограничења, а могу се и одрећи свог религиозног позива када то желе.

Све етничке и религијске групе у овој земљи су веома много окренуте ка породици и прилично патријархаланом породичном животу, а већину домаћинстава чине проширене – неподељене фамилије, док се остатак родбине окуља за традиционалне свечаности. Још су британски закони, осим у случају муслимана, наметнули моногамију, а у обе велике етничке заједнице (код Синхалеза и Тамила) каста – која се наслеђује – одређује непроменљиви положај у друштву за сваког појединца, па тако, на пример, чланови различитих каста не могу да се венчавају међу собом. Традиционална институција 'договореног брака' и даље је уобичајена на Шри Ланки, и то тако што бракове углав-

³ Види: Халпе, Ешли, „Из књижевности несврстаних”, „Књижевност Шри Ланке”, *Улазница*, Зрењанин, 1979, бр. 66, стр. 68: „За време британске окупације Шри Ланке енглески језик је заузео значајно место у националном животу као језик школе, политике и свих аспеката јавног живота, иако су они који су се стварно користили овим језиком представљали мање од 50% становништва. Због великог значаја енглеског језика као средства за социјално напредовање и покретљивост као и модернизацију оформила се група људи Шри Ланке који говоре енглески. Није прошло ни пола века британске владавине, а ти људи су у великој мери овладали енглеским језиком, нарочито у новинарству, дебати и јавним формама разговора.”

ном уговарају родитељи уз помоћ проводација, док је преовлађујући систем мираза који даје младина породица, иако је донекле већ прихваћено и самостално проналажење брачног друга. Статус жена је много побољшан од стицања независности, већином као резултат бољег приступа образовању и расту писмености код жена, које се данас запошљавају у разним професијама, мада се вођење домаћинства и брига о деци и даље сматрају пре свега њиховом одговорношћу. Многи образовани људи и владини службеници, нарочито у градовима, носе европску одећу, али већина становништва носи традиционалну ношњу, која се састоји од тканине обмотане око доњег дела тела, дуге од појаса до чланака, и кратке јакне или тунике, а жене углавном носе сари. Главна храна је барени пиринач са веома зачињеним каријем од меса, рибе или поврћа; од пиринчаног брашна се праве палачинке, резанци на пари и разни други слаткиши, а пуно се једе и воће.

Шриланчани деле дугу историју са народима и културама индијског потконтинента. Од древних времена, близина копну их је излагала многобројним и разноврсним културним утицајима, али истовремено су – захваљујући чињеници да живе на острву – становници ове земље модификовали те утицаје и стварали своје сопствене традиције. Њихова две хиљаде година стара цивилизација бележи изузетно важна достигнућа у области архитектуре, сликарства и инжењерије (као што су то иригациони системи, огромна вештачка језера, канали који и дан-данас служе за довођење воде). Још од шестог века пре наше ере грађене су тврђаве окружене зидинама, са улицама и санитарним системом, украшене јако лепим каменим скулптурама и резбаријама, као и краљевске палате са павиљонима и купатилима сличним онима у Риму и Помпеји. Што се тиче сликарства, пронађене су фреске из петог века и мурали из дванаестог века, у стилу који личи на староегипатски, са равним контурама и без перспективе. Музика и плес се много негују на Шри Ланки, а народне песме и приче које одишу традиционалном мудрошћу и хумором се и даље причају на сеоским поселима.

Рана синхалешка књижевност углавном је била везана за религију, свете списе и хронике, па су тако будистички свештеници аутори онога што се сматра најстаријим писаним текстовима на Шри Ланки, ствараним на језику *Пали* (језик светих књига). Древна литература овог народа обухвата поезију, филозофију, теологију, а веома је била развијена и граматика. *Велика хроника (Mahavamsa)*, написана око 500. године наше ере, описује владавину легендарног колонизатора острва и првог синхалешког владара, Принца Виђаје, који је прогнан из северне Индије у петом веку пре нове ере, као и успон и пад каснијих синхалешких краљевстава на Шри Ланки. За њом следи *Мања хроника (Dipavamsa)*, завршена крајем осамнаестог века, а обе ове хронике писане су са циљем величања будизма и његових краљевских за-

штитника, па су зато у њима догађаји прилично једнострано описани. Још један писани споменик синхалешке културе може се наћи на веома занимљивом месту – уклесан на углачаним каменим зидовима тврђаве Сигирија, где су посетиоци од седмог до петнаестог века записивали графите у прози и стиху. Таквих записа има око 1500, а помоћу њих можемо да пратимо развој синхалешког као књижевног језика. Из десетог века датирају књижевна дела *Сиђабаслакара* (*Sijabaslakara* – о реторици) и *Сихаваланга* (дисциплинска правила за будистичке калуђере), а песме засноване на причама о Будиним животима – *Џаџа-ка* (*Jataka*), написане су на синхалешком у тринаестом веку. У то доба видан је и утицај помало опресивне и веома орнаменталне класичне санскртске књижевности и реторичке традиције на синхалешко песništvo. Тада настају епске поеме *Мувагевџаваџа*, *Сасагавџа* и *Кавсилумина*, од којих се нарочито ова последња истиче својом огромном енергијом и херојским дометом. Крајем четрнаестог и у петнаестом веку настаје нов књижевни облик, такође пореклом из санскртске традиције, такозване *сандеса* поеме, а најпознатије су *Кавђасекара* (*Kavjasekhara*) од Рахуле и *Гуџилакавђаја* (*Gutilakavjaya*), чији је аутор Витева. Значење речи *сандеса* је „порука”, а то је и шема по којој су те песме писане – у виду порука које заљубљене особе шаљу једна другој, служећи се посредником који може бити облак или птица, што указује на шармантну поетичност ове песничке врсте. Од шеснаестог до осамнаестог века, у доба европских освајања, колонијализма и унутрашњих борби на острву, књижевна делатност опада, као да је присуство колонизатора гушило креативну енергију локалних писаца, да би у деветнаестом и двадесетом веку стваралаштво синхалешких аутора било под јаким утицајем европских књижевника, тако да се као нов књижевни облик развија роман, а у поезији напуштају наративни и епски облици и преовлађује лирика. Уопштено говорећи, проза као књижевни облик на синхалешком језику јавља се тек почетком двадесетог века, а један од првих модерних синхалешких романописаца је Мартин Викрамасинге (Martin Wickramasinghe, 1891–1976), аутор трилогије у којој су описане друштвене промене везане за крај колонијализма и развој социјалних снага на Шри Ланки. Ову трилогију, писану у стилу социјалног реализма, чине романи *Сеоска револуција* (*Gamperaliya* – 1944), *Крај једног доба* (*Yuganthaya* – 1948) и *Злобно доба* (*Kaliyugaya* – 1957). Традиционална фолклорна драма у ритуалном облику позната је под именом *нагаџам*, а у том стилу је и прва модерна драма на Синхала језику, *Краљево име* (*Maname*), изведена 1956. године, коју је написао професор Едиривира Сарачандра (Ediriweera Saratchandra, 1918–2000) – између осталог и некадашњи амбасадор Шри Ланке у Француској. Он је уз помоћ модерних драматуршких средстава обновио ову стару народну, руралну драму и оживео је ство-

ривши нови жанр, у коме су комбиноване поезија, песма, игра и стилизована акција, док се у тематском средишту налазе политички и социјални проблеми.

Најранији књижевни облик на тамилском језику је поезија, која је цветала још у древно доба када су се Тамили доселили на острво из Индије. На индијском потконтиненту, тамилски је, после санскрета, најстарији књижевни језик и најважнији дравидски језик, са веома богатом литературом, која је вековима имала великог утицаја и на књижевно стварање шриланчанских Тамила.⁴ Први познати тамилски песник на острву био је Илату Путантеванар (Eelattu Poothanthevanar), чије су песме укључене у антологије састављене у јужној Индији још око 250. године наше ере. Засебна шриланчанска књижевност на тамилском језику јавља се тек после 1940. године, са стваралаштвом такозваних ренесансних (*marumalarchi*) писаца, од којих су најпознатији А. Кандасами (Kandasamy), Варадар и Махакави. Њихова поезија, која је нарочито допринела томе да се коначно направи разлика између праве књижевности Тамила на Шри Ланки и оних у јужној Индији, објављена је у антологији штампаној крајем осамдесетих година под насловом *Јеганаесѿи шриланчанских ѿесника (Pathinoru Eelattu Kavignargal)*. Нарочито је Махакави својом збирком песама *Исѿиорија једноѿ обичноѿ човека (Oru Satharana Manithan Sarithiram)*, у којој користи говорни језик становника Шри Ланке, допринео прекидању везе са поезијом индијских Тамила, која је до тада била имитирана и копирана на острву. Наиме, вековима су шриланчански Тамили, иако су одувек чинили засебну етничку и културну групу, формирали свој уметнички – па тиме и књижевни – укус по угледу на тамилско становништво јужне Индије, а тек крајем двадесетог века тамилски писци Шри Ланке постижу признања за своја оригинална књижевна дела, међу којима се тематски истичу она која говоре о социјалној правди.

После стицања независности, у другој половини двадесетог века, разноврсно модерно литерарно стваралаштво на острву развијено је како на синхалешком тако и на тамилском, али и на енглеском језику, а такође су многе књиге преведене са индијских и европских језика. Најмлађе стваралаштво у књижевности Шри Ланке јесте оно које је писано на енглеском језику, јер тек по завршетку ере колонијализма – 1948. године, почињу да се појављују обриси књижевности енглеског говорног израза из пера самих Шриланчана. У ствари, до тога долази

⁴ Стога се у књижевној теорији и критици најчешће говори о *књижевностии јуѿоисѿиочне Азије* (види на пример: Ивековић, Рада, у *Повијесѿи свјеѿиске књижевностии*, књига 1, Загреб, Либер–Младост, 1982, стр. 233–437; као и: Грубић, Весна, „Повијест књижевности индијског културног круга”, *Књижевна смѿира*, Загреб, 1984, број 53, стр. 94–95).

нешто касније – односно, после 1956. године, која на неколико начина представља прекретницу у историји ове земље, јер је те године на изборима победила Ослободилачка партија (*Sri Lanka Freedom Party – SLFP*), на чијем челу је био Соломон Бандаранаике, који по доласку на власт уводи неке фундаменталне реформе у складу са националистичком и социјалистичком платформом своје странке. Тако је, на пример, 1958. године синхалешки проглашен за једини службени језик, уместо енглеског – коме је припао статус другог језика, упркос жаљењу класа које су образоване на том језику. Међутим, он ни као такав није био третиран на исправан начин, већ је био запостављан током две деценије, па чак је било и много критика на рачун употребе овог језика у било коју сврху, али је – више него парадоксално – управо у тој ситуацији дошло до наглог развоја књижевности на енглеском. Још један битан фактор који је у томе играо важну улогу јесте чињеница да је Шри Ланка добила суверенитет од Британаца углавном захваљујући борби за слободу у суседној Индији. Због тога што је независност њихове државе изборена много лакше, Шриланчани нису створили тако јаку националну свест као Индијци, нарочито ако се узме у обзир и релативно мала величина земље и њених етничких проблема. По стицању независности, владајућа и друштвена елита на острву састојала се од 'тамнопуте господе' (*brown sahibs*), а није прошло дуго времена до појаве националистичких струја, понекад чак и екстремистичких – као што се види из етничких сукоба који и даље трају. Символично говорећи, национална ношња заменила је цилиндар и фрак, а енглески је збачен са свог доминирајућег положаја службеног језика и средства образовања у школама и на универзитетима. Када је до тога дошло, суочени са губитком, или барем значајним смањењем, својих привилегија, интелектуалци који су углавном стицали образовање на енглеском језику имали су само један излаз – да потврђују своје вредности путем књижевне имагинативности. Њихов одговор на промене из 1956. године, мада је био негативан пре него позитиван, ипак је довео до плодних резултата у области креативног писања и тек тада су створена најважнија књижевна остварења енглеског говорног израза.

Пре овог континуираног развоја, као и у многим другим земљама, колонијални период на Шри Ланки је, упркос повременим блиставим тренуцима, уопштено говорећи био време осредњег стваралаштва што се тиче оригиналне књижевности на енглеском језику. Она је дуго времена била „бледа имитација углавном безвредних дела енглеске књижевности”,⁵ а првенствено је везана за британске и остале западне писце који у својим делима говоре о овој земљи, најчешће због то-

⁵ Цитирано из: Халпе, Ешли, „Из књижевности несврстаних”, „Књижевност Шри Ланке”, *Улазница*, Зрењанин, 1979, бр. 66, стр. 68.

га што су у њој провели извештан период свог живота. Један од њих био је и Сер Вилијам Најтон (Sir William Knighton), рођен 1798. године, баронет и носилац одликовања за храброст „Крст краља Џорџа IV”, а касније и чувар Крунске благајне током владавине овог суверена. Најтон је објавио прозно дело *Историја Цејлона од најранијег периода до данашњег времена: са додатаком, који садржи извештај о његовом садашњем стању* (*History of Ceylon from the Earliest Period to the Present Time: With an Appendix, Containing an Account of Its Present Condition*), своје мемоаре и кореспонденцију са многим угледним личностима тог времена, као и роман *Шумски животи на Цејлону* (*Forest Life in Ceylon – 1854*). У овом роману, који се сматра најкреативнијим делом о Цејлону у књижевности деветнаестог века на енглеском језику, аутор ту земљу назива „најдивнијом која постоји под небеском капом”. И у двадесетом веку, најимагинативније дело о Цејлону написано је баш у колонијалном раздобљу, а његов аутор је такође Енглец – Леонард Сидни Вулф (Leonard Sidney Woolf, 1880–1969), који је после студија у Кембриџу ступио у колонијалну службу и 1904. године одлази на острво. Оно ће бити позадина за његов први роман – *Село у џунгли* (*The Village in the Jungle – 1913*) – саосећајну причу о тешкоћама и опасностима сеоског живота у тој земљи, угроженог сујеверјем, сушама, болештинама и разноврсним претњама које вребају из џунгле, док је утицај краљевске колонизаторске владе у Вулфовом делу минимализован. Нажалост, овај аутор је написао само још један роман, који не говори о Цејлону, а после тога је посветио остатак живота – описан у пет томова аутобиографије – друштвеним студијама, журнализму, политичком писању, социјалном напретку и међународном разумевању. У постколонијалном периоду ову земљу најсликовитије је описао чувени канадски писац Мајкл Ондаатје (Michael Ondaatje), код нас најпознатији као аутор романа *Енглески пацијенти*, за који је добио Букерову награду, а по коме је снимљен и веома гледани филм. Он је рођен 1943. године на Цејлону, као потомак холандских досељеника, и ту је провео детињство, а једну своју каснију посету тој земљи – у којој се истовремено осећа и као да му је она домовина и као да је у њој странац – описао је у хумористичном полуаутобиографском роману *Наслеђено у породици* (*Running in the Family – 1982*).

Што се тиче шриланчанских писаца прозе на енглеском језику, они обично пишу реалистичним стилем у духу деветнаестог века, одражавајући још увек преовлађујући традиционални карактер шриланчанског друштва, али су такође способни да га превазиђу у модерном духу, инкорпоришући средства других жанрова – као што је то поезија, употребљавајући алегорије и метафоре, користећи модерне технике – на пример, изражавање тока свести. Али, иако пишу на овом страном језику, као главном медијуму споразумевања образованих слојева дру-

штва, добри прозни писци нису показали знакове иностраних утицаја, нити су сами стигли до постмодернистичког уметничког стила Запада и иновација које тамо преовлађују. Зато се разликују од западњачких писаца који су постали толико разочарани и отуђени од савременог технолошког друштва да су у ствари од тог отуђења направили тему својих дела, како би помоћу њих изразили очајничко стање свог духа. Шриланчани не деле то стање ума, нити су усвојили западњачка експериментална средства помоћу којих би га исказали – рецимо, промену тачке гледишта са које се приповеда, већ пре испробавају оне приповедачке технике које се већ налазе и у источњачким књижевним традицијама, тако да су пред њима и даље отворене све могућности за експериментисање. Пошто су свесни да их језик на коме пишу и образовање које су на њему стекли одвајају од простих народних маса, ови писци не преузимају из књижевности Запада теме које тамо преовлађују у двадесетом веку – као што су апсурд или алијенација, нити пак у својим делима експериментишу са стилем и књижевном техником, што је такође карактеристично за новију књижевност Запада. Напротив, баш као да желе да покажу да су, упркос језику који су усвојили као матерњи, и даље везани за свој народ и његове аутентичне националне вредности, ти писци се чврсто држе реалистичног стила, а теме бирају из широког дијапазона још увек веома присутних обичаја и традиционалног карактера шриланчанског друштва.

Шриланчански прозни писци су се много више доказали у области кратке приче него као романописци, па је тако овај књижевни облик постао најважнији модерни жанр. Кратка прича јесте мање захтевна у погледу дужине, али за њу је потребна већа приповедачка вештина и концентрација, већа инвентивна моћ аутора, који мора да ствара другачије окружење и нове ликове за сваку приповетку.⁶ Кратка прича ипак изгледа најадекватнија за изражавање ужурбаног ритма модерног живота који је обележје и савремене Шри Ланке, па она одговара и читаоцима који сада имају мање времена да читају романе него што је то раније био случај. Приповетке шриланчанских аутора који стварају на енглеском језику разликују се по квалитету, разноврсности и опсегу књижевних средстава, илуструјући разне области савременог живота на острву и промене кроз које њихово друштво пролази. Те приповетке нису настале само као покушај да се заголица машта читаоца егзотичним детаљима, већ превазилазе своју локалну ситуацију и ограничени значај. Многе од њих баве се руралним окру-

⁶ Види текст Гордане Б. Тодоровић, „Време приповетке” (Предговор) у: *Нова енглеска приповећка*, Београд, Српска књижевна задруга, 1982, стр. IX–XV, која наводи мишљење Вилијама Фокнера да пред писца приповетка „после поезије, поставља највеће захтеве”.

жењем, иако сви ти писци припадају урбаном миљеу и образовани су на енглеском језику, ма какве биле њихове ране везе са селом или сеоским пореклом. Карактеристично је то да су шриланчански писци на енглеском језику свесни да су сви они објекат отуђења – односно, искорењености, али не из свог друштва већ у односу на народне масе и локалне традиције, и то због своје сопствене делимичне припадности енглеској култури. Размишљање о селу и ликовима из народа је, на неки начин, покушај да се изразе истински национални и аутентично шриланчански доживљаји, како би се пронашли корени у сеоској средини, у коју ти писци продиру уз помоћ маште, успешно превазилазећи баријере које их одвајају од њихових тема, али без тенденције да се село прикаже романтичарским средствима. Насупрот томе, у многим приповеткама место догађања је урбаном или урбанизовано окружење, а велики је број и оних у којима се описују укоренење традиције и обичаји који владају без разлике и у сеоским и у градским срединама на острву, као што су то положај жена и, нешто конкретније, склапање *уговорених бракова*. Тај проблем, још увек веома присутан у шриланчанском друштву, у разним својим видовима је средишна тема коју обрађују аутори све три приповетке представљене у овом избору. Није случајност ни чињеница да су сва три писца жене, које су иначе веома заступљене у модерном шриланчанском прозном стваралаштву на енглеском језику, као, уосталом, и у многим другим областима савременог живота.

СУВИМАЛИ КАРУНАРАТНЕ (Suvimalee Karunaratne, 1939–) почела је да се бави креативним писањем 1964. године, откада је већи број њених приповедака објављен у најугледнијим књижевним часописима на енглеском језику на Шри Ланки. Неко време је радила као самосталан новинар, а затим и за енглески сервис „Шриланчанске новинске агенције”, као продуцент филмског програма. Њене кратке приче емитовао је међународни сервис *BBC*-а, а такође су редовно објављиване у националној књижевној периодици. У првој збирци приповедака, која се појавила под називом *Љугско жрџивовање (Bili Pooja)* 1973. године, налази се и овде преведена „Златка”, коју је часопис *Нова књижевност Цејлона (New Ceylon Writing)* прогласио за најбољу причу Шри Ланке у тој години. Сувимали Карунаратне углавном пише краћа прозна дела разноврсног садржаја, као и већина новијих писаца Шри Ланке, а њене приче су укључене у неколико антологија модерне шриланчанске прозе. Аутор је сценарија за телевизијски филм „Путовање”, који је приказан 1982. године на националној телевизији. Две књиге које је написала на тему *Медитација током шетње (Walking Meditation – 1988)* и *Заточеници карме (Prisoners of Karma – 1991)*, објавило је „Будистичко издавачко друштво Шри Ланке”, а затим јој је штампана збирка *Четири крајке приче са Шри Ланке (Four Short Stories of Sri Lanka – 1991)*. Радња њеног првог романа – *Мочварно језеро (Lake Marsh – 1993)*, одвија се у

сликовитом планинском градићу Кенди, где се налази чувено језеро, чији се један део с времена на време претвара у мочвару. Главна тема романа су летаргија, корупција и етнички сукоби који раздиру модерно шриланчанско друштво, широм отварајући врата експлоатацији и претећи да потпуно угуше живот нације, а то што се дешава у роману аналогија је мочвари која прети да уништи читаво језеро. Приповетка „Златка” такође има за основу један од обичаја који су и даље чврсто укоренењени у свакодневни живот Шри Ланке, а то је ’договорени брак’ и све оно што он за собом повлачи, као што је положај девојака које немају мираза, њихова зависност од добре воље изабраника или чак од мишљења родитеља и шире родбине. У овој причи описано је буђење љубави једне постарије уседелице, које је наводи на то да искорачи из своје уобичајене личности сталожене, побожне учитељице, а симпатија ауторке преовлађује при приказивању патетичног краја те љубави. Списатељица ипак кроз такву мрежу укалупљене традиције вешто успева, уз помоћ поетских чинилаца и алегорије, да провуче поруку чији су симбол, са једне стране, усамљена птица блиставо златних крила и, као њена супротност, две смеђе птице на крају приче, које јесу неугледне у поређењу са њом, али се зато удруженим напорима успешно пробијају кроз тешкоће живота.

ЧИТРА ФЕРНАНДО (Chitra Fernando, 1935–1998) била је приповедач, романописац, књижевни критичар, професор, лингвиста и писац за децу. Рођена у Калутари, градићу на југу Шри Ланке, образовање је стекла у будистичкој школи за девојчице и на Универзитету Цејлона, где је студирала историју и енглески језик, да би по дипломирању постала асистент за књижевност. Убрзо добија стипендију за Универзитет у Сиднеју, где је магистрирала и докторирала, истовремено радећи на одсеку за енглески језик и лингвистику. Током тог периода објавила је пет збирки прича за децу, користећи псеудоним ’Читралекха’ (Chitralkha), а радња у свим тим приповеткама се одвија на Шри Ланки. Њена остала прозна дела су: *Три жене* (*Three Women* – 1983), *Кундалини и друге приче* (*Kundalini and Other Stories* – 1986), *Златна птица и друге приче* (*The Golden Bird and Other Stories* – 1987), *Између светова* (*Between Worlds* – 1988) и *Жене тамо и овде: најпредак у шест прича* (*Women There and Here: Progressions in Six Stories* – 1994). Такође је писала дела из области књижевне критике и лингвистике, а докторска дисертација објављена јој је 1996. године под насловом *Идиом и идиоматичност* (*Idioms and Idiomaticity*). Последњи роман, *Рођаци* (*Cousins*), који је успела да доврши 1998. године само неколико дана пред смрт, штампан је постхумно наредне године. Пошто је половину свог живота провела у иностранству, Читра Фернандо била је у стању да се бави писањем ’као слободна особа’, у великој мери одбацивши емотивну уплетеност у догађаје на Шри Ланки, као и оптерећеност питањем припадности одређеној кисти и класи, за које је сматрала да је неизбежно за писце у њеној домовини. Осврнувши се на свој живот неколико година пре него што је умр-

ла, у једном од својих дневника она бележи: „Шри Ланка ми је подарила душу, али Аустралија ми је подарила слободу”, и додаје: „Без те слободе моја душа би увенула.” Стваралаштво ове списатељице има двоструку вредност јер, док се усредсређује на судбину жена, његов значај није ограничен само на питања која се тичу тог пола, већ одражава разне проблеме модерног шриланчанског друштва и са иронијом процењује његове вредности. Приповетке Читре Фернандо увек терају читаоца да се са сумњом запита колико је заиста праведан овај наш окрутни свет, преиспитујући нарочито будистичке вредности које су у њима описане. Њено високо образовање у области лингвистике, књижевности и књижевне критике огледа се у софистицираном осећају за изражавање, профињеном слуху за вођење дијалога и вешто употребљеним нијансама енглеског језика, које ауторка варира како би описала разне личности и појаве. Изабрана прича се такође бави питањем положаја жена на Шри Ланки, јер списатељица описује напоре једне девојке из унутрашњости да сама одабере свој животни пут, као и препреке које притом мора да савлада, пре свега оне које јој постављају родитељи и патријархална околина. Међутим, читаоцу су такође представљене и неке појаве које нама могу изгледати чудне али су дубоко укоренење у традицију ове земље, као што је то на пример уговарање брака и обичаји везани за положај припадника више касте и њихово понашање у друштву.

ПУНИАКАНТЕ ВИЋЕНАИКЕ (Punyakante Wijenaike, 1933–) је најпознатији прозни писац Шри Ланке, аутор бројних приповедака и романа. Прву збирку приповедака – *Трећа жена и друге приче* (*The Third Woman and Other Stories*), објавила је 1963. године, али и поред великог броја дела која је касније написала, та прва збирка се сматра њеним најбољим делом, вероватно због разноврсности тема и обиља ликова. Њене ране приповетке бавиле су се традиционалним сеоским проблемима и руралним окружењем, иако је она већи део живота провела у Коломбу, па се касније окренула и урбаним темама. Уследили су романи *Земља која чека* (*The Waiting Earth* – 1966), *Гираја* (*Giraya* – 1971) и *Бетелова лоза* (*The Betel Vine* – 1972), а затим и друга збирка приповедака, *Побуњеник* (*The Rebel* – 1979). У предговору за свој први роман – *Земља која чека*, сама ауторка написала је: „Као и у мојој збирци приповедака – *Трећа жена*, ни овде нема високопарног моралисања. Ликови и догађаји у књизи били су стварни за мене и надам се да ће на романтичан начин бити стварни и за читаоца.” У већини својих романа и приповедака Пуниаканте Вићенаике на веома оригиналан начин описује живот жена у сеоским областима Шри Ланке, које су обично жртве укоренењених патријархалних обичаја, па стога не успевају да нађу излаз из тог трагичног битисања спутаног бројним предрасудама. Продирући дубоко у психу тих жена, ауторка анализира безброј случајева у којима је жена Шри Ланке још увек потлачена, а тиранија друштва или групе људи према његовим слабијим члановима и иначе је тема која се често пона-

вља у њеним делима. Чувени критичар Аластер Нивен назива је аутором „са маштом зачуђујућег дијапазона”, али такође каже за њу да је „један од најпотцењенијих писаца прозе који тренутно стварају на енглеском језику”,⁷ иако је стваралаштво ове списатељице увршћено у градиво на универзитетима у Великој Британији, Аустралији и неким другим земљама енглеског говорног подручја. У роману *Начин живота* (*A Way of Life* – 1987), она одступа од своје уобичајене теме утолико што описује детињство и младост жене која је одрасла у главном граду Шри Ланке, а потиче из више средње класе. Али, поступак је поново исти, јер је главни јунак и у овом роману жена, кроз чија сећања на дане из младости писац успева да дочара комплексне процесе њене психе. После још једне збирке – *Јукџи и друге приче* (*Yukthi and Other Stories* – 1991), следи роман *Амајлија* (*Amulet* – 1994), који је овој ауторки донео књижевну награду за најбољу књигу на енглеском језику на Шри Ланки, а затим и роман *Праћећи Сунце* (*To Follow the Sun* – 1995). Пуниаканте Виђенаике је за своје стваралаштво стекла признања не само у књижевним круговима Шри Ланке већ и у иностранству, где су њени романи и приче препознати као значајна дела књижевности на енглеском језику. Овде преведена приповетка „Трећа жена” је веома снажна и сугестивна, нарочито захваљујући томе што је написана у првом лицу, а бави се не само положајем жене у шриланчанском друштву, већ и питањем немотивисаног зла: оно што наратор сматра вечном љубављу према једној од својих жена, писац ироничним ушлетањем у његове мисли приказује као заслепљеност. Па ипак, у средишту приче је проблем полигамије који такође произилази из потлаченог положаја жене, јер иако је на острву законом прописана моногамија, ситуација какву описује ауторка и даље није ретка у провинцији и сеоским областима.

Од најмлађе генерације писаца који стварају поезију и прозу на енглеском још су веома познати Ен Ранасинге (*Ann Ranasinghe*),⁸ Џин

⁷ Niven, Alastair, „The Fiction of Punyakante Wijenaika”, *The Journal of Commonwealth Literature*, Vol. 12, No. 1, 1977, pp. 55–65.

⁸ Ен Ранасинге спада међу ретке шриланчанске ауторе који су већ раније представљени нашој читалачкој публици. Наиме, књижевни часопис *Улазница* из Зрењанина у темату *Из књижевности несврстаних* у двоброју 55–56 (за период септембар–децембар 1976. године) објављује превод њене приповетке „После монсуна” и песама „Негде у мојој кући” и „Свршетак ствари”, уз белешку о писцу, а у броју 66 (за март 1979. године) и превод песама „Ноктурно” и „Нека врста љубавне песме”. У истом темату су објављене и две песме Сите Џајавардане (*Sita Jayawardana*), у броју 55–56, а у броју 66 и једна песма Шри Гунасинге (*Siri Gunasinghe*), уз уводни чланак „Књижевност Шри Ланке”, чији је аутор Ешли Халпе (стр. 65–68). Осим тога, једини додир наших читалаца са шриланчанском књижевношћу је превод приповетке Пуниаканте Виђенаике „Река” у часопису *Кораи* из Крагујевца, свеска 5–6 за 2002. годину, са белешком о писцу.

Арасанајагам (Jean Arasanayagam) и Ромеш Гунесекера (Romesh Gunese-kera). У делима ових аутора углавном су приказане неке савременије теме, као што је то утицај трагичних етничких, социјалних и политичких сукоба на животе људи у њиховој домовини. Ен Ранасинге је пореклом из породице немачких Јевреја, одрасла је у Енглеској, а удајом постала држављанин Шри Ланке. Објавила је више збирки песама, од којих су најзапаженије *Протиив вечности и таме* (*Against Eternity and Darkness* – 1985) и *Чак не ни сенке* (*Not Even Shadows* – 1990), збирку прича *Жеља* (*Desire* – 1994) и књигу *Маскоџа и Символ* (*Mascot and Symbol* – 1997), у којој спаја поезију, прозу и преводе са немачког. Џин Арасанајагам потиче из породице холандских Бургера, па је после удаје за шриланчанског Тамила на својој кожи искусила неприхватанье од стране породице *вишеџ* порекла, чијој касти она не припада. Веома је плодан аутор, углавном у области поезије – објављене су јој збирке песама *Апокалипса '83* (*Apocalypse '83* – 1984), *Гримизне воде џеку бисџуре* (*Reddened Waters Flow Clear* – 1991) и *Сџрељање флорикана* (*Shooting the Floricans* – 1993), док су њене приповетке сакупљене у збиркама *Крик змаја* (*The Cry of the Kite* – 1984), *Фраџментџи једноџ џуџовања* (*Fragments of a Journey* – 1992), *Све џори* (*All is Burning* – 1995) и *Паунови и снови* (*Peacocks and Dreams* – 1996). Ромеш Гунесекера је рођен на Шри Ланки, а сада живи у Лондону где се бави писањем, али и даље путује по читавом свету. Његова прва збирка приповедака – *Месеџ анђеоске рибе* (*Monkfish Moon* – 1992) била је номинована за неколико угледних књижевних награда, а *Њујорк Тајмс* је прогласио за књигу године (*New York Times Notable Book*). И његов први роман – *Гребен* (*Reef*), објављен 1994. године, био је веома хваљен и ушао је у најужи избор за чувену британску националну „Букерову награду” (*Booker Prize*), „Гардијанову награду за прозу” (*Guardian Fiction Prize*) и америчку награду „Нови глас” (*New Voice Award*). Објавио је још два романа: *Пеџчаник* (*The Sandglass* – 1998) и *Ивица раја* (*Heaven's Edge* – 2002), а пише и поезију, као и песме за децу, које су штампане у неколико антологија.

Овај темат је настао као покушај да се на нашим просторима мало подробније представи књижевност ове удаљене земље о којој се код нас веома мало зна и да се наши читаоци кроз прозу шриланчанских аутора упознају са животом њених становника и њиховим свакодневним проблемима.